

พระราชพิธีแรกนาขวัญ

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้เขียน: ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์

ชื่อบทความ: พระราชพิธีแรกนาขวัญ

ที่มา: ชีวิตไทยสมัยเก่า : กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๒๑. หน้า ๘๗ - ๑๐๔

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระราชพิธีแรกนาขวัญ

การฟื้นฟูขนบธรรมเนียมประเพณีสมัยโบราณขึ้นมาประกอบพระราชพิธีขึ้นใหม่อีกครั้ง ในยุคนี้ได้นำความชื่นชมโสมนัสมาสู่ประชาชนชาวไทยอย่างมากมายเพียงใด ก็ย่อมเป็นที่ประจักษ์ อย่างแจ่มแจ้งแล้ว เพราะสิ่งใดที่เป็นขนบธรรมเนียมเก่าแก่แต่ครั้งบรรพบุรุษ สิ่งนั้นชาวไทยก็ย่อม ปรารถนาที่จะให้ยังยืนอยู่ ได้กระทำสืบเนื่องกันมาเพื่อให้ประเพณีโบราณไม่เสื่อมสลายไปกับ วิวัฒนาการใหม่ ๆ ที่แทรกแซงเข้ามาและทำท่าว่าจะลบเลือนแบบแผนอันดีแสนดีของไทยเรา

จากการที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้เสด็จทอดกฐินโดยเรือพระที่นั่งสุพรรณหงษ์ ราชภรณ์ที่เฝ้าชมพระบารมีอยู่สองฟากฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ก็แสดงความยินดีปรีดากันอย่างถ้วนหน้า เพราะการเสด็จพระราชดำเนินโดยทางชลมารค โดยเรือพระสุพรรณหงษ์ได้วางเวียนมาเกือบสามสิบปี แล้ว แม้ชาวต่างประเทศก็แสดงความสนใจประเพณีเก่า ๆ ที่งดงามไปด้วยศิลปะของไทยแท้ ซึ่งเป็น สัญลักษณ์ของชาติไทยที่ควรค่าแก่ความภาคภูมิใจ

ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๓ นี้ ก็ได้มีการประกอบพระราชพิธีแรกนาขวัญขึ้นใหม่อีกวาระหนึ่ง ซึ่งพระราชพิธีนี้ได้เวียนมาเป็นเวลานานนับสิบปีแล้วเช่นเดียวกัน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ อธิบดีกรมการข้าว เป็นผู้แรกนาขวัญ

พระราชพิธีนี้มีชื่อเป็นสองชื่อควบคู่กัน คือพระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัล การที่มีชื่อ เรียกรวมกันเช่นนั้น ก็เป็นเพราะการแบ่งเป็นวันสวดมนต์เป็นวันพืชมงคล ทำขวัญพืชต่าง ๆ อันมี ข้าวเปลือกเป็นต้น แต่จรดพระนังคัลหรือ แรกนาขวัญนั้นเป็นพิธีในตอนเช้า คือลงมือไถ

พระราชพิธีพืชมงคลเป็นพิธีสงฆ์ กระทำกัน ณ ท้องสนามหลวง พระราชพิธีจรดพระนังคัล แรกนาขวัญเป็นพิธีพราหมณ์ กระทำกัน ณ ท้องสนามน้อย ซึ่งขณะนี้เราเรียกกันว่าทุ่งพญาไท เนื่องด้วย พิธีทั้งสองนี้ได้กระทำพร้อมกันในคืนเดียวกัน จึงได้เรียกชื่อคู่กันว่าพระราชพิธีพืชมงคลและ จรดพระนังคัล

การแรกนาขวัญนั้นในโบราณกาลนั้นเป็นภารกิจของผู้ใหญ่ในแผ่นดิน ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ ปฏิบัติกันมาช้านานแล้วเช่นในเมืองจีน เมื่อสี่พันปีที่ล่วงมาแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงไถนาเองเป็น คราวแรก พระมหาลีเลี้ยงตัวไหม ส่วยจดหมายเหตุ เรื่องราวที่ปรากฏต่อมาของไทยเรานั้นที่มีปรากฏ ในการแรกนาขวัญที่มีอยู่มิได้วางเวียนและผู้ใหญ่ในแผ่นดินทรงนำมาก่อนเช่นนั้น ก็เพื่อจะให้ เป็น ตัวอย่างแก่ราษฎรทั้งหลาย เป็นการชักนำให้มีใจหมั่นในการทำนา เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่จะได้อาศัย เลี้ยงชีวิตเป็นต้นเหตุของความตั้งมั่นและเจริญไพบูลย์ แต่การที่มีพิธีเจือปนต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ลงมือ ไถนาปั้นตัวอย่างเหมือนเช่นชวานาทั้งปวงลงมือไถนาตามปกตินั้นก็ด้วยเกรงอันตราย คือ น้ำฝนน้ำท่า ที่อาจจะมากไปหรือน้อยไป และศัตรูพืชต่าง ๆ เช่นตัวเพลี้ยหรือสัตว์ต่าง ๆ ที่จะลงทำลายพืชนั้น

การแรกนาขวัญซึ่งมีมาแต่โบราณกาลในเมืองไทยเรานั้น ในหนังสืออนพมาศครั้ง กรุงสุโขทัยมีข้อความว่า

ไม่ว่าการณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

“...ในเดือนหก พระราชพิธีไพศาล จรดพระนังคัลพราหมณ์ประชุมกันผูกพรตเชิญเทวรูปเข้า
โรงพิธี ณ ท้องทุ่งละหานหลวงหน้าพระตำหนักห่างเขา กำหนดฤกษ์แรกนาว่าใช้วันอาทิตย์พระเจ้า
แผ่นดินทรงเครื่องต้นอย่างเทศทรงม้าพรตที่นึ่งพยุหยาตราเป็นกระบวนเพชรพวง พระอัครชายาและ
พระราชวงศานุวงศ์พระสนมกำนัล เลือกแต่ที่ต้องพระราชหฤทัยขึ้นรถ พระประเทียตามเสด็จไปใน
กระบวนหลัง ประทับที่ตำหนักห่าง จึงโปรดให้ออกญาพลเทพธิบตีแต่งตัวอย่างลูกหลวง มีกระบวนแห่
ประดับด้วยกรรชิงบังสุรย์ พราหมณ์เป่าสังข์ โปรยข้าวตอกนำหน้า ครั้งเมื่อถึงมณฑลท้องละหานก็นำ
พระโคสุภราชมาเทียมไถทอง พระครุพิธิมอบยาม โถนาและประดักทอง ให้ออกญาพลเทพเป็นผู้ไถที่
หนึ่ง พระศรีมโหสถ ซึ่งเป็นบิดานางนพมาศเองแต่งตัวเครื่องขาวอย่างพราหมณ์ถือไถเงินทำด้วย
พระโคเศวตพรเดินไถเป็นที่สอง พระวิฆนเศรษฐีแต่งกายอย่างคหบดีถือไถหุ้มด้วยผ้ารัตกัมพล
แดงเทียมด้วยโคกระวินทั้งไม้ประดัก พระโหราลั่นฆ้องประโคมดุริยางค์ดนตรีออกเดินไถเวียนซ้ายไป
ขวา ซีพ้อพราหมณ์โปรยข้าวตอกดอกไม้ บันลือเสียงสังข์ไม้บัณเฑาะว์นำหน้าไถ ขุนบริบูรณ์ธัญญา
นายพนักงานนาหลวงแต่งตัวนุ่งเปลาะคาดรัดปรีคห่มวกसान ถือกระเช้าดอกไม้โปรยปรายหวานพีช
ธัญญาหารตามทางไถจรดพระนังคัลถ้วสามรอบ ในขณะนั้นมีการมหรศพ ระเบงระบำโหมงครุ่ม
หกคะเมนไต่ลวด ลอดบ่วง รำแพนแหงวิสัยโก่ป่าข้าหงษ์รายรอบปริมณฑลที่แรกนาขวัญแล้วจึงปล่อย
พระโคทั้งสามอย่างออกกินเลี้ยงเลี้ยงทายของห้าสิ่ง แล้วโหรพราหมณ์ก็ทำนายตามตำรับไตรเทพ
ในขณะนั้นพระอัครชายาก็ดำรัสสั่งพระสนมให้เชิญเครื่องพระสุพรรณภาชนมธูปายาสขึ้นถวาย
พระเจ้าอยู่หัวเสวย ราชมัลกี้ยกมธูปายาสเลี้ยงลูกขุนทั้งปวง”

ตามพระราชพิธีแรกนาขวัญ ซึ่งมีมาในเรื่องนพมาศ

และที่มีมาในกฎหมายเถียรบาลว่า

“ เดือนไพศาลจรดพระนังคัล เจ้าพระยาจันทกุมารถวายบังคม ณ หอพระ ทรงพระกรุณา
ยื่นพระขรรค์ พระพลเทพถวายบังคมสั่งอาญาสิทธิ ทรงแพระกรุณาสดพระบรมเดชมิดได้ไชน่า ลอองมิได้
ตรัสคดีถ้อยความ มิได้เบิกลูกขุน มิได้เสด็จออก ส่วนเจ้าพระยาจันทกุมารมีเกยข้างหน้าพุทธาวาสขัด
แห่ขึ้นข้าง แต่นั้นให้สมโภชสามวัน ลูกขุนหัวหมื่นพันนา นาร้อย นาหมื่น กรมการในกรมหน้าเฝ้าและ
ขุนหมื่นชาวศาลทั้งปวงเฝ้าตามกระบวน”

ตามความในกฎหมายมณฑลเถียรบาลได้ว่าไว้เพียงนี้ ไม่ได้ชี้แจงให้ละเอียด การไปแรกนาขวัญ
ทำอย่างไรบ้างก็ไม่ได้กล่าวถึงวิธีนี้จัดการพระราชพิธีต่างกันกับที่สุโขทัย ข้างสุโขทัยนั้นการพระราชพิธี
เหมือนออกสนามใหญ่ พระเจ้าแผ่นดินถืออำนาจเต็ม ออกญาพลเทพเป็นแต่ผู้แทนที่จะลงมือไถ
ทางฝ่ายกรุงเก่ายกเอาเจ้าพระยาจันทกุมารเป็นผู้แทนพระองค์ มอบพระแสงอาญาสิทธิให้ ส่วน
พระยาพลเทพเป็นตำแหน่งเสนาบดีผู้ออกตามหมายกระทรวง พระเจ้าแผ่นดินเสมือนหนึ่งออกจาก
อำนาจจำศีลเสวยสามวัน เหมือนหนึ่งพระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปแรกนาเอง ช่วยให้การนั้นคล่องและศักดิ์สิทธิ์
ยิ่งขึ้น

วิธีนี้เข้าใจว่าจะได้ใช้กันมาจนปลายยุคกรุงเก่า จากจดหมายเหตุขุนหลวงหาวัด ข้อความก็
คล้ายกันกับกฎหมายเถียรบาล เป็นแต่ความตดไปไว้ ถึงเวลาไปทำนาพิธีนั้นขัดเงินขึ้น คือ
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พระอินทกุมารฉลองพระองค์ ส่วนพระมเหสีนั้นนางเทพีฉลองพระองค์นั่งเรือคฤหสองตอนไปถึง
ทุ่งแก้ว ขึ้นจากเรือ พระอินทกุมารสวมมงกุฎอย่างเลิศไม่มียอดเสียดเงิน แห่มีสัปทนบังสุรย์เครื่องยศ
ตาม บรรดาคนตามนั้นเรียกว่ามหาดเล็ก แต่มีขุนนางถือหวายห้ามสูงสุด ครั้นเมื่อถึง
โรงพิธีแล้ว พระอินทกุมารจับคันไถเทียมโคอสุภราชโคกระวิน พระยาพลเทพถือเชือกจูงโค
นางเทพีหาบกระเช้าหว่านข้าว ครั้นไถได้สามรอบแล้ว จึงปลดโคออกกินข้าวสามอย่าง ถั่วสามอย่าง
หญ้าสามอย่าง ถ้าโคกินสิ่งใดก็มีคำทำนายต่าง ๆ ซึ่งชื่อผู้แรกนาต่างไปกับในกฎหมายตราสามดวง
เป็นจันทกุมารข้างหนึ่ง เรียกเจ้าพระยาข้างหนึ่งเรียกพระ การที่ชื่อแตกต่างกันนั้นปรากฏในจดหมาย
ขุนหลวงหาวัด

การแรกนาขวัญในกรุงเทพฯ นี้ ได้มีเสมอมาตั้งแต่ปฐมรัชกาลแต่ถือว่าเป็นตำแหน่ง
เจ้าพระยาพลเทพคู่กันกับยี่นชิงช้า เจ้าพระยาพลเทพแรกนายี่นชิงช้าผู้เดียวไม่ได้ผลัดเปลี่ยน
ครั้นต่อมาภายหลังเมื่อเจ้าพระยาพลเทพป่วยก็โปรดให้พระยาประจักษ์พแทนบ้าง และเมื่อเจ้าพระยา
นิกรบดีนยี่นชิงช้าก็โปรดให้แรกนาด้วย

ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเกือบจะตกลงเป็นธรรมเนียมว่าผู้ใดยี่นชิงช้า
ผู้นั้นก็เป็นพวกแรกนาด้วย ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าพระยาพลเทพ (หลง)
แรกนา บังเอิญดินฟ้าอากาศวิปริต ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล กล่าวคือฝนแล้งราษฎรพากันดิเตียน
อย่างหยาบคายต่าง ๆ นา ๆ ฝนแล้งในระหว่างปี พ.ศ.๒๔๐๖ ถึงปีฉลู พ.ศ.๑๔๐๘ ติดต่อกันสามปี

ต่อมาจึงโปรดให้เจ้าพระยาภูธราภัย แรกนา ซึ่งโชคดีที่ดินฟ้าไม่วิปริต ฝนมาตามฤดูกาล
ซึ่งเป็นธรรมดาที่ผู้แรกนาจะถูกกล่าวขวัญอย่างชื่นชมจากราษฎรทั่วหน้า การนี้จึงติดตัวเจ้าพระยา
ภูธราภัยไปจนตลอดชีวิต

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รับสั่งยกย่องว่าเป็นผู้แรกนาดี และต่อไปภายหลังถึง
เจ้าพระยาภูธราภัยจะเจ็บป่วยมาแรกนาไม่ได้ ก็โปรดให้ผู้ที่เป็นวงศ์ญาติของเจ้าพระยาภูธราภัยไปแรก
นาแทน ครั้นเมื่อเจ้าพระยาภูธราภัยถึงแก่อสัญกรรมแล้ว จึงมอบหน้าที่ให้เจ้าพระยาอภัยรณฤทธิ์เป็น
ผู้แรกนา ตามพระกระแสรับสั่งเดิม เมื่อพระยาอภัยรณฤทธิ์ป่วยมาแรกนาไม่ได้จึงให้ พระยาภาสกรวงศ์ที่
เกษตราธิบดีผู้เป็นเจ้าของตำแหน่งผู้แรกนา

การแรกนาที่กรุงเทพฯ มิได้เป็นการแรกนาหน้าพระที่นั่ง เว้นไว้แต่จะมีพระราชประสงค์
ทอดพระเนตรเมื่อใด เล่ากันว่าเมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ขณะเมื่อทรง
ปฏิสังขรณ์วัดอรุณฯ เมื่อปีมะแม เบญจศก ศักราช ๑๑๘๕ (พ.ศ.๒๓๖๖) เสด็จพระราชดำเนิน
ทอดพระเนตรการนี้ทุกวัน ครั้นเมื่อถึงพระราชพิธีจรดพระนังคัลจะไคร่ทอดพระเนตร จึงโปรดให้
ยกการพระราชพิธีที่ปรกหลังวัดอรุณฯ ซึ่งขณะนั้นยังเป็นทุ่งนาไม่ให้เฝ้าศพฝังศพในที่นั้น

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์เสด็จพระราชดำเนิน
ทอดพระเนตรการแรกนาขวัญที่ทุ่งสัมปอ (พญาไท) ครั้งหนึ่งภายหลังโปรดให้มีการแรกนาที่กรุงเก่า
และเพชรบุรี ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร พระยาเพชรบุรี(บัว) แรกนาที่เขาเทพนมชวด
ครั้งหนึ่งหรือสองครั้ง
เอกรัสนั้นเป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่นุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า
ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร การแรกนาที่ทุ่งสัมป่อยครั้งหนึ่ง

การพระราชพิธีจรดพระนังคัล แต่ก่อนมีพิธีพราหมณ์ไม่มีพิธีสงฆ์ ครั้นมาถึงแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เมื่อทรงเริ่มพิธีสงฆ์ในพระราชพิธีต่าง ๆ จึงได้เพิ่มในการพระราชพิธี จรดพระนังคัลนี้ด้วย แต่ยกเป็นพิธีหนึ่งต่างหากเรียกว่าพิธีขมกล โปรดให้ปลูกพลับพลาขึ้นที่ ท้องสนามหลวง และสร้างหอพระเป็นที่ไว้พระคันธารราษฎร์สำหรับการพระราชพิธีพิธีขมกลอย่าง หนึ่ง พุทธศาสน์อย่างหนึ่ง แต่ก่อนมาพระยาผู้จะแรกนาก็มิได้ฟังสวด เป็นแต่กราบถวายบังคมลา แล้วก็ไปเข้าพิธีเหมือนตรียมปวย กระจเข้าข้าวโปรยก็ใช้เจ้าพนักงานกรมนาหาบ มิได้มีนางเทพี เหมือนในครั้งต่อมา เมื่อโปรดให้มีพระราชพิธีพิธีขมกลขึ้นจึงได้ให้มีนางเทพีสีกน จัดเจ้าจอมเกล้าแก่ที่มี ทูรอน พาหะพองจะแต่งตัวและมีเครื่องใช้สอยติดตามให้ไปหาบกระจเข้าข้าวโปรย เมื่อวันสวดมนต์ พระราชพิธีพิธีขมกลก็ให้ฟังสวดพร้อมด้วยพระยาผู้จะแรกนา และให้มีกรมราชบัณฑิตเชิญพระเต้า เทววิฐ ซึ่งเป็นพระเต้าที่เกิดขึ้นใหม่ในรัชกาลนั้นประพรมที่แผ่นดินหน้าเจ้าพระยาที่แรกนาให้เป็น สวัสดิมงคลอีกชั้นหนึ่ง

การพระราชพิธีนี้ ในเวลาบ่ายวันที่สวดมนต์ มีกระบวนแห่พระพุทธรูปออกไปจาก วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กระบวนแห่นี้เกิดขึ้นก็ด้วยเรื่องแห่เทวรูปออกไปที่โรงพระราชพิธีทุ่งสัมป่อย อันเป็นธรรมเนียมแต่เดิม พระพุทธรูปจะไม่มีการกระบวนแห่ก็ดูจะดำไปกว่าเทวรูป จึงได้มีการจัด กระบวนแห่ โดยกำหนด ธงมังกร ๑๐๐ ธงตะขาบ ๑๐๐ ธงชนะ ๒๐ จำปีจากกลอง แตรรอง ๑๐ แตรฝรั่ง ๘ สังข์ ๒ เครื่องสูงสำหรับหนึ่ง คู่แห่ ๑๐๐ พิณพาทย์ ๒ สำหรับ กลองแขก ๒ สำหรับ ราชยานกง ๑ เสลียงโถง ๑ คนหาบพร้อมมีราชบัณฑิตประคองและภูษามาลาเชิญพระกลด

พระพุทธรูปซึ่งตั้งในการพิธีแห่ออกไปพระราชวังคือ “พระคันธารราษฎร์นั่ง” กาไหล่ทององค์ ใหญ่ ซึ่งอยู่ที่หอในวัดพระศรีรัตนศาสดารามองค์ ๑ พระคันธารราษฎร์ยืนกาไหล่ทององค์ ๑ พระคันธารราษฎร์อย่างพระชนมพรรษาเงินองค์ ๑ พระทรมานเข้าอยู่ในครอบแก้วสร้างขึ้นในรัชกาล ที่ ๓ องค์ ๑ พระชัยประจำแผ่นดินองค์ ๑ พระชัยนาวโห่หน้ององค์ ๑ พระพุทธรูปทั้งนี้เชิญไปจาก หอพระเจ้าในพระบรมมหาราชวัง เทวรูป ๖ องค์นั่งแทนเดียวกัน ๑ รูป พระโต, แล้วเชิญพระพุทธรูป พระคันธารราษฎร์ยืนกาไหล่ทอง ซึ่งไว้ที่หอพระท้องสนามหลวงมาอีกองค์ ๑ พระพุทธรูปทั้งนี้เชิญขึ้น ตั้งบนโต๊ะทองใหญ่ ในพระแท่นมณฑลองค์น้อย มีเชิงเทียนราย ๔ เชิง พานทองคำดอกไม้ ๒ พาน กระถางธูปหยกกราดาง ๑ ตามรอบมาทองที่ตั้งพระบนแท่นมณฑลและใต้มาทองไวพจน์เครื่อง เพาะปลูกต่าง ๆ คือ ข้าวเหนียว ข้าวเจ้าต่าง ๆ ตามแต่จะหาได้ เมล็ดน้ำเต้า แมงลัก แดงต่าง ๆ ถั่ว ต่าง ๆ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ลูกเดือย งา ของเหล่านี้กำหนดสิ่งละ ๒ ทะนาน เผือก มันต่าง ๆ สิ่งละ ๑๐ เเก่ สิ่งที่ควรกรอกลงขวดอัดก็กรอกลงขวดตั้งเรียงรายไว้รอบ ๆ มีเครื่องนมัสการทองทิศสำหรับ ๑ ที่ พลับพลาโถงมุกกำแพงแล้ว ซึ่งเป็นที่ทอดพระเนตรนา

พลับพลาและหอพักในท้องสนามหลวงหรือเมื่อต้องทำสนาม เดิมสนามหลวงก็มีสภาพอย่าง หนึ่ง เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับกรใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่สมควรให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ท้องนา หน้าแล้งแผ่นดินแห้ง จึงใช้ปลูกพระเมรุ ถึงฤดูฝนปีต้นน้ำขังไว้ทำนาในท้องสนามหลวงจึงมี ไม้ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

พลับพลาสำหรับเสด็จประทับทอดพระเนตร การทำนาในท้องสนามหลวง เล่ากันมาว่าด้วยประสงค์จะให้แขกเมือง คือทูตญวนเป็นต้น ได้เห็นว่าเมืองไทยข้าวปลาอาหารบริบูรณ์แม้จนชาวพระราชวังก็เป็นทีไรนาเพาะปลูกได้

คำอธิษฐานในพระราชพิธี ซึ่งจะให้เกิดสวัสดิมงคล พระคาถาภาษิตซึ่งมีมาในการทราชสูตร นั้นมีว่า พรหมณ์ผู้หนึ่งชื่อ กสิภรทัวาชะ ไปทำนาอยู่ในนาของตน พระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาต ทรงเห็นอุปนิสัยว่าจะได้มรรคผล จึงเสด็จไปยังที่พรหมณ์ไถนาอยู่แล้วจึงตรัสปราศรัย

พรหมณ์กล่าวติเตียนว่า “สมณะนี้ชี้เกี้ยวแล้ว เทียวแต่ขอทานเขากิน ไม่รู้จักทำอะไรไถนาเลี้ยงชีวิตเหมือนเช่นเรา”

พระองค์จึงตอบว่า “การทำนาเราก็เข้าใจ เราได้ทำนาเสร็จแล้ว แต่การนาของเราไม่เหมือนอย่างท่าน เครื่องที่อุปการะในการนาของเรามีครบทุกสิ่ง คือศรัทธาความเชื่อเป็นพืชข้าวปลูก ตบะธรรมซึ่งเผากิเลสให้เราร้อนและอินทรีย์สงบ ความระวังรักษาอินทรีย์กับทั้งโภชนะมัตตัญญูรู้ประมาณในโภชนาหารเป็นน้ำฝน ปัญญาเป็นคูแอกไถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือกชัก สติเป็นปฏักสำหรับเตือน ความสัตย์เป็นท่อนสำหรับไขน้ำ ความเพียรที่กล้าหาญสำหรับชักแอกไถ ความสำรวมใจเป็นของสำหรับปลดแอกไถ นำไปบรรลู่ที่อันเกษมจากกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ ย่อมไปยังสถานที่ไม่รู้กลับเป็นสถานที่ไม่เศร้าไม่โศก มีแต่ความสุขสำราญ การไถนาของเราเช่นนี้มีผลเป็นอมตะไม่รู้ตายบุคคลมาประกอบกรไถเช่นว่านี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์สิ้นทุกประการ”

ใจความในพระสูตรนั้น ดังนี้พระพุทธเจ้าตรัส ขอนำมาความสัตย์นั้นให้ข้าวที่หวาน งอกงาม และให้ฝนอุดมดี คำอธิษฐานนี้ นับเป็นข้อที่ ๒ ต่อนั้นไปยกคาถาซึ่งมีมาในเตมียชาดก มีเรื่องราวว่า

พระเจ้าพาราณสีมีพระราชดอรสพระองค์หนึ่งชื่อเตมียกุมาร เมื่อยังทรงพระเยาว์อยู่ พระบิดาอุ้มประทับในพระเพลา เมื่อเวลาเสด็จออกว่าราชการ สั่งให้ลงทนต์แก่ผู้มีความผิดต่าง ๆ พระเตมียกุมารได้ฟังก็มีพระทัยท้อถอยไม่อยากจะรับราชสมบัติต่อไปจึงแกล้งทำเป็นใบ้ เป็นง่อยเปลี้ย พิกลจริต จนทรงพระเจริญใหญ่ขึ้นตามพระบิดาสั่งให้นายสุนันทสารธินำพระเตมียไปฝังเสียในป่า พระเตมียกุมารจึงกล่าวคาถาแสดงผลที่บุคคลไม่ประทุษร้ายต่อมิตร สิบคาถา แต่ที่ยกมาใช้เป็นคำอธิษฐานในการพระราชพิธีนี้แต่สองคาถา เริ่มตั้งแต่ ภาสิตา จยิมา คาถา มีเนื้อความว่า ศาสตาผู้เป็นใบ้และเป็นง่อยได้ภาษิตไว้ว่า

“ผู้ใดไม่ประทุษร้ายต่อมิตร โศกที่จะเป็นไถหวานของผู้นั้น จะมีแต่เจริญไม่รู้เป็นอันตรราย พืชพันธุ์ใด ๆ ที่ผู้นั้นได้หวานลงในไร่นาแล้ว ย่อมงอกงามดีมีผลให้สำเร็จประโยชน์ ผู้นั้นย่อมจะได้บริโภคผลพืชพันธุ์นั้นสมประสงค์ ไม่มีพิบัติอันตรราย” อีกพระคาถาหนึ่งว่า

“ข้อหนึ่งผู้ใดไม่ประทุษร้ายต่อมิตร ผู้นั้นจะไม่รู้เป็นอันตรรายด้วยข้าศึกศัตรูหมู่ปัจจามิตรจะคิดทำร้ายไม่ก็อาจครอบงำอำยี้ได้ เปรียบประหนึ่งต้นนิโครธใหญ่มีสาขากิ่งก้านรากย่านหยั่งลงพื้นแผ่นดินมั่นคงแน่นหนา แม้มลมพายุใหญ่จะพัดต้องประการใด ก็ไม่อาจเพิกถอนต้นไทรใหญ่ให้กระจัดกระจายไปได้ ฉะนั้น”

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ในการแรกนาขวัญ เมื่อพระยาแรกนาขวัญโปรยหว่านข้าว แล้วไถกลับอีกสามรอบจึงกลับเข้ามาอยู่ที่พักปลดพระโคออกกินเลี้ยงของเสียงทนาย ๗ สิ่ง คือ ข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่ว งาน เหล้า หน้า ถ้าพระโคกินสิ่งใดก็มีคำทำนายแต่คำทำนายนั้นมักจะว่ากันว่า ถ้าพระโคกินสิ่งใดสิ่งนั้นก็จะมีบริบูรณ์

พระราชพิธีจรดพระนังคัลนี้ จะมีประชาชนมาประชุมกันเป็นจำนวนมากมาย แม้จะอยู่ในที่ไกล ๆ ก็จะมาเดินทางมาในงานแรกนาขวัญนี้ เพราะนอกเหนือไปจากความต้องการเข้ามาชมแล้ว เมื่อเวลาโปรยข้าวปลุกลงในนาเสร็จจากพิธี พระยาแรกนาขวัญกลับแล้ว ผู้ที่มาชมงานก็จะกรูกันเข้าเก็บข้าวที่แรกนานั้น จนไม่เหลืออยู่ในนาเลย

เมื่อรัชกาลที่ ๔ โปรดให้พิศุจน์หลายครั้งว่า จะมีข้าวงอกบ้างหรือไม่นั้น ปรากฏว่าไม่มีข้าวงอกเลย คราวทอดพระเนตรการแรกนาที่เพชรบุรี เมื่อผู้คนที่เข้ามาแย่งเก็บพันธุ์ข้าวปลูกออกไปหมดแล้ว รับสั่งให้ตำรวจหลายคนออกไปค้นหาเมล็ดข้าวว่าจะมีเหลืออยู่บ้างหรือเปล่า ก็ไม่ได้มา แม้แต่เมล็ดเดียว พันธุ์ข้าวจากพิธีแรกนานั้น ผู้ที่แย่งกันไปเก็บนั้น ก็เพื่อนำไปปนกับพันธุ์ข้าวของตนให้เป็นสวัสดิการมงคลแก่นา ใช้ปนไว้ในถุงเงินให้เกิดประโยชน์งอกงามบ้าง การแรกนาจึงเป็นประเพณีนิยมของคนทั้งปวง

ตามหัวเมืองซึ่งมีการแรกนา มีของหลวงพระราชทาน ครั้งรัชกาลที่ ๔ คือกรุงเก่าเมือง ๑ เพชรบุรีเมือง ๑ แต่เมืองซึ่งมีการทำนามาแต่เดิมโดยไม่มีของหลวงพระราชทานคือเมือง นครศรีธรรมราช เมืองไชยา สองเมืองนี้เป็นเมืองมีพรหมณ์ ๆ จึงเป็นฐานะในการพิธี แต่ผู้ว่าราชการมิได้ลงมือแรกนาเอง มอบให้หลวงนาขุนนาเป็นผู้แรกนาแทน เมืองสุพรรณบุรีเมืองหนึ่งก็ว่ามีการแรกนาไม่ได้เกี่ยวข้องกับหลวงเหมือนกัน

การแรกนา จึงเป็นเหมือนมิ่งขวัญของพืชอันมีข้าวซึ่งเป็นธัญญาหารอันสำคัญที่สุดในชีวิต พิธีแรกนาขวัญซึ่งกลับนำขึ้นมาฟื้นฟูอีกวาระหนึ่งในเดือน พฤษภาคม ๒๕๐๓ นี้ ของไทยเราจึงเป็นนิมิตอันดีงามที่ดินฟ้าอากาศ...พืชพันธุ์ ธัญญาหารในแผ่นดินไทยจะสมบูรณ์ด้วยข้าวกล้าและพืชที่งอกงามขึ้นตามพระราชพิธีแรกนาขวัญนี้

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่าจะกรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ดัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้